

~ МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ~

УДК 65.012.122

DOI:10.32680/2409-9260-2021-5-6-282-283-90-95

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ РЕЗЕРВІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ОПТОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Носаченко О. А., аспірант кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: alex.nosachenko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3461-5623

Анотація. Метою дослідження є у визначенні ролі діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств, обґрунтуванні її структури шляхом визначення операцій та послідовності їх виконання. Методика базується на використанні аналітичного методу, який спрямований на визначення внутрішніх тенденцій і дозволяє виокремити переваги застосування діагностики для визначення резервів підвищення конкурентоспроможності на підприємствах. Результати. Обґрунтовано, що відмінною рисою діагностики є завдання – оцінити ситуацію на конкретний момент часу, виявити відхилення та визначити причини, що викликали ці відхилення, тобто виявити причинно-наслідкові зв'язки. Побудована логічна схема діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності на підприємствах. Запропоновано визначення ступенів проведення діагностики для оптових підприємств харчової промисловості. Практична значимість. Теоретичні розробки можуть бути використані для виявлення, аналізу та оцінювання резервів на оптових підприємствах харчової промисловості, що дозволить побудувати вдосконалені стратегії розвитку та окреслити подальші перспективи для підвищення рівня конкурентоспроможності.

Ключові слова: діагностика, економічна діагностика, етапи економічної діагностики, резерви підприємств, підвищення конкурентоспроможності, принципи економічної діагностики.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE RESERVES DIAGNOSTICS TO INCREASE COMPETITIVENESS IN THE WHOLESALE ENTERPRISES OF THE FOOD INDUSTRY

Nosachenko Alexander, graduate student Department of Economics, Law and Business Management Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine
e-mail: alex.nosachenko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3461-5623

Abstract. Purpose. The scientific article is devoted to the study of diagnostics of reserves of competitiveness increase in enterprises as an analytical tool for identifying the state of reserves, their availability and evaluation in order to develop a strategy based on the totality of existing reserves and resources. Due to the implementation of diagnostic research, the process of recognizing and determining the general trends in attracting reserves at the enterprise takes place and identification of parameters and indicators of reserves that have an impact on improving competitiveness. Diagnosis is a necessary step in the study of the problem and allows you to identify and adjust all further management actions to increase the competitiveness of enterprises. The purpose of the study is to determine the role of diagnostics of reserves to increase the competitiveness of enterprises, substantiate its structure by determining the operations and sequence of their implementation. Method. Theoretical research is based on an analytical research method, which aims to determine the internal trends and capabilities of the subject and allows to identify the benefits of using diagnostics to determine reserves in enterprises. Results. It is substantiated that the distinguishing feature of diagnostics is the task - to assess the situation at a particular time, to identify deviations and determine the causes of these deviations, i.e. to identify causal relationships. The logical scheme of diagnostics of reserves of increase of competitiveness at the enterprises is constructed. It is proposed to determine the stages of diagnostics for wholesale enterprises of the food industry using the developed algorithm. Scientific novelty. The principles on which the structure of economic diagnostics is based and which reflect the specifics of the direction of the dynamics of indicators and the requirements for the structure of the results of the wholesale enterprises of the food industry are determined. Practical importance. Theoretical developments can be used to identify, analyze and evaluate reserves in wholesale food companies, which will build improved development strategies and outline further prospects for increasing competitiveness.

Keywords: diagnostics, economic diagnostics, stages of economic diagnostics, reserves of enterprises, increasing competitiveness, principles of economic diagnostics.

JEL Classification: B490, M290, L660

Постановка проблеми. Для визначення резервів підвищення конкурентоспроможності вагому роль грає діагностика, яка виступає категорією виявлення стану резервів на підприємстві, розпізнаванням ситуації щодо можливостей підвищення конкурентоспроможності за рахунок існуючих резервів. Завдяки здійсненню діагностичних досліджень відбувається процес розпізнавання та визначення загальних тенденцій залучення резервів на підприємстві; виявлення параметрів і показників резервів, які мають вплив на підвищення конкурентоспроможності. Діагностика виступає необхідним етапом дослідження поставленої проблеми та дозволяє визначити та корегувати всі подальші управлінські дії для вирішення окресленої задачі.

Аналіз останніх досліджень. Питання визначення резервів розвитку підприємств вивчалось вітчизняними науковцями, такими як: Л. В. Гринецька, І. М. Кирчата, М. О. Козлова, О. М. Шершенюк, Г.Є. Ямненко, В. М. Ячменева і М. С. Федоркіна та ін. Ці фахівці досліджували окреслену дефініцію як окрему категорію та обґрунтовували її використання. В основу наших досліджень покладено праці вчених, які розглядали місце діагностики в наукових напрацюваннях і її подальше застосування. Ними виступили: А. І. Ковальов, І. В. Кривов'язюк, Л. О. Лігоненко та ін.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі теоретико-методологічні напрацювання щодо виявлення резервів та пропозицій з визначення і використання діагностики, в науковій літературі відсутні нароби з дослідження діагностики резервів. Це обумовило мету статті та її зміст.

Мета дослідження полягає у виявленні ролі діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств, обґрунтуванні її структури шляхом визначення операцій та послдовності їх виконання.

Основний матеріал. Термін «діагностика» (від грец. *diagnostikos* – спроможний розпізнавати, визначати, розрізняти) означає розпізнавання стану об'єкта, що досліджується, за непрямыми ознаками. Інший можливий переклад цього терміну – вивчення стану об'єкта, у тому числі економічного, що відповідає традиційному поняттю економічного аналізу [1, с. 11]. В науковій економічній літературі існують різні трактування поняття «діагностики» [2-6]. Крім цього, виділені трансформаційні значення діагностики – економічна діагностика, діагностика підприємств, діагностика фінансово-господарської діяльності підприємств, комплексна бізнес-діагностика підприємств, діагностика економічної системи тощо. Частіше за все такі дефініції виступають лише різновидами загального поняття. У подальших дослідженнях нами буде використано поняття діагностики, що визначається як метод «аналізу і оцінки економічних показників роботи підприємства на підставі вивчення окремих результатів, відсутності повної інформації з метою виявлення резервів та з'ясування перспектив його розвитку й наслідків поточних управлінських рішень» [7]. В даному трактуванні, на нашу думку, найбільш точно простежується зв'язок між виробничою складовою та стратегічним управлінням, логікою планування господарювання підприємства.

Науковці підкреслюють вагомість визначення кола показників для проведення діагностики, що будуються на виявленні різних факторів, необхідних для вирішення поставленого завдання [1, с. 18]. При цьому, фактори можуть бути обрано з урахуванням поставленої мети, що зумовлює застосування системного підходу, який враховує особливості цілісності об'єкта, в якості якого виступає діяльність підприємств, та виявити рух механізмів саморозвитку і самоорганізації, визначення ендогенних та екзогенних зв'язків й поєднання їх до єдиного цілого. Конкретний перелік показників, ресурсів і особливостей діяльності залежать від розуміння об'єкту діагностики, його складових та умов функціонування підприємства у момент здійснення діагностики.

Наявність резервів для підвищення конкурентоспроможності не завжди є свідомством недостатньої уваги до них. Це можуть бути резерви, що не визначені, не сформувалися або приховані і тому не могли бути враховані. Науково-технічний прогрес і пов'язані з ним підвищення рівня кваліфікації кадрів, поява нової техніки, технологій та продукції – безперервний процес, тому в різний час виникає розрив між врахованими і новими можливостями виробництва і ринкової ситуації. Цей розрив і виявляється у вигляді наявності резервів підвищення конкурентоспроможності, тобто невикористаних можливостей для стабільності функціонування на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Резерви підвищення конкурентоспроможності підприємств розглядаються в якості невикористаних можливостей розвитку суб'єктів господарювання за рахунок виявлення прихованих цінностей, які можуть бути використані для покращення рівня ефективності його діяльності і формуванні переваг серед інших конкуруючих суб'єктів на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Діагностика резервів підвищення конкурентоспроможності на підприємствах має важливе значення, оскільки дозволяє визначити стан та перспективи розвитку діяльності. Метою такої діагностики є контроль пропорцій і темпів економічних категорій у процесі

господарської діяльності, тому діагностику можна розглядати як аналітичний інструмент для підприємств, які розробляють стратегію своєї діяльності, відповідно до сукупності резервів та ресурсів. Результати діагностики необхідні для вдосконалення функціонування підприємств; розробки концепцій і стратегій їх розвитку; оцінці потенціалу та ступеня його використання; дослідження ринків реалізації продукції та їх взаємодії.

Діагностика не обмежується аналізом об'єкта, а використовує, крім аналітичної, і синтетичну діяльність. Головна задача діагнозу – це встановлення внутрішнього стану об'єкта. Але розпізнавання здійснюється не стільки на основі безпосередніх практичних іспитів об'єкту, скільки на основі опосередкованих розумових операцій аналізу й синтезу, оскільки будь-який вид аналізу припускає синтез і навпаки. Задачі діагнозу тісно переплітаються з іншими завданнями – прогнозом, передбаченням, моніторингом. В економічній діагностиці часто прогноз дозволяє уточнити діагноз. І, в той же час, діагностика є вихідним моментом прогнозу, оскільки без чіткої і достовірної констатації сформованого положення неможливо оцінити варіанти розвитку об'єкта. Згідно умовиводам науковців [8, с. 98; 9, с. 100], відмінною рисою діагностики є завдання – оцінити ситуацію на конкретний момент часу, виявити відхилення та визначити причини, що викликали ці відхилення, тобто виявити причинно-наслідкові зв'язки.

Підприємства, як вибрані для дослідження об'єкти, містять повний комплекс показників, необхідних для достовірної діагностики. Проблема полягає у виявленні конкретних показників, необхідних для подальшого розгляду, аналізу та оцінки.

Логічна схема діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності на підприємствах містить чотири етапи:

I. Оцінка та аналіз ситуації на певний момент часу.

II. Виявлення відхилень від існуючих норм або еталонів.

III. Визначення причин відхилень, виявлення причинно-наслідкових зв'язки і залежностей.

IV. Моделювання процесу підвищення конкурентоспроможності.

Змістовність визначених етапів представлена на рисунку 1.

Пропонується визначення ступенів проведення діагностики для оптових підприємств харчової промисловості за допомогою розробленого алгоритму. Запропонований алгоритм складається з етапів використання аналітичної діагностики, діагностики при використанні моделі і експертної діагностики. Особливостями застосування алгоритму є те, що він може бути застосований для оптових підприємств харчової промисловості. Це відбувається завдяки вибору моделі визначення резервів. Для обрання показників здійснюється їх аналіз та проведення порівняння і встановлення імовірних відхилень при подальшому оцінюванні. В результаті імовірним є побудова моделі визначення резервів підвищення конкурентоспроможності, перевірка її в дії.

В результаті постановки діагнозу можливим є проведення порівняння між різними об'єктами. Для оптових підприємств харчової промисловості це можуть бути об'єкти різних видів і обсягів реалізації товарів, відбору роботи на внутрішньому і зовнішньому ринках, підходів до підбору постачальників, логістичних схем і клієнтської бази. Останнім кроком виступає визначення подальшого розвитку об'єкта і здійснення прогнозування (рис. 2).

Для проведення діагностики, необхідно розглянути основні процедури, особливості та етапи її застосування:

- 1) визначення мети;
- 2) вибір джерел даних і визначення вимог до них;
- 3) визначення необхідних обсягів даних та перемінних величин, які використовуються;
- 4) визначення алгоритмів попередньої обробки кожної перемінної;
- 5) виявлення даних, найбільш типових для вхідного набору;
- 6) вибір додаткових методів;
- 7) визначення інтегральних показників;
- 8) інтерпретація та оцінка результатів.

Отже, запропоновані теоретико-методологічні підходи діагностики як одного з інструментів аналізу, спрямованого на контроль пропорцій, темпи економічних категорій у процесі виробництва і реалізації продукції. Доречно виділити такі ключові завдання діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності на оптових підприємствах харчової промисловості: виявлення факторів виявлення резервів та визначення ступеню визначення резервів. Що допоможе в обґрунтуванні її структури шляхом визначення операцій та послідовності їх виконання.

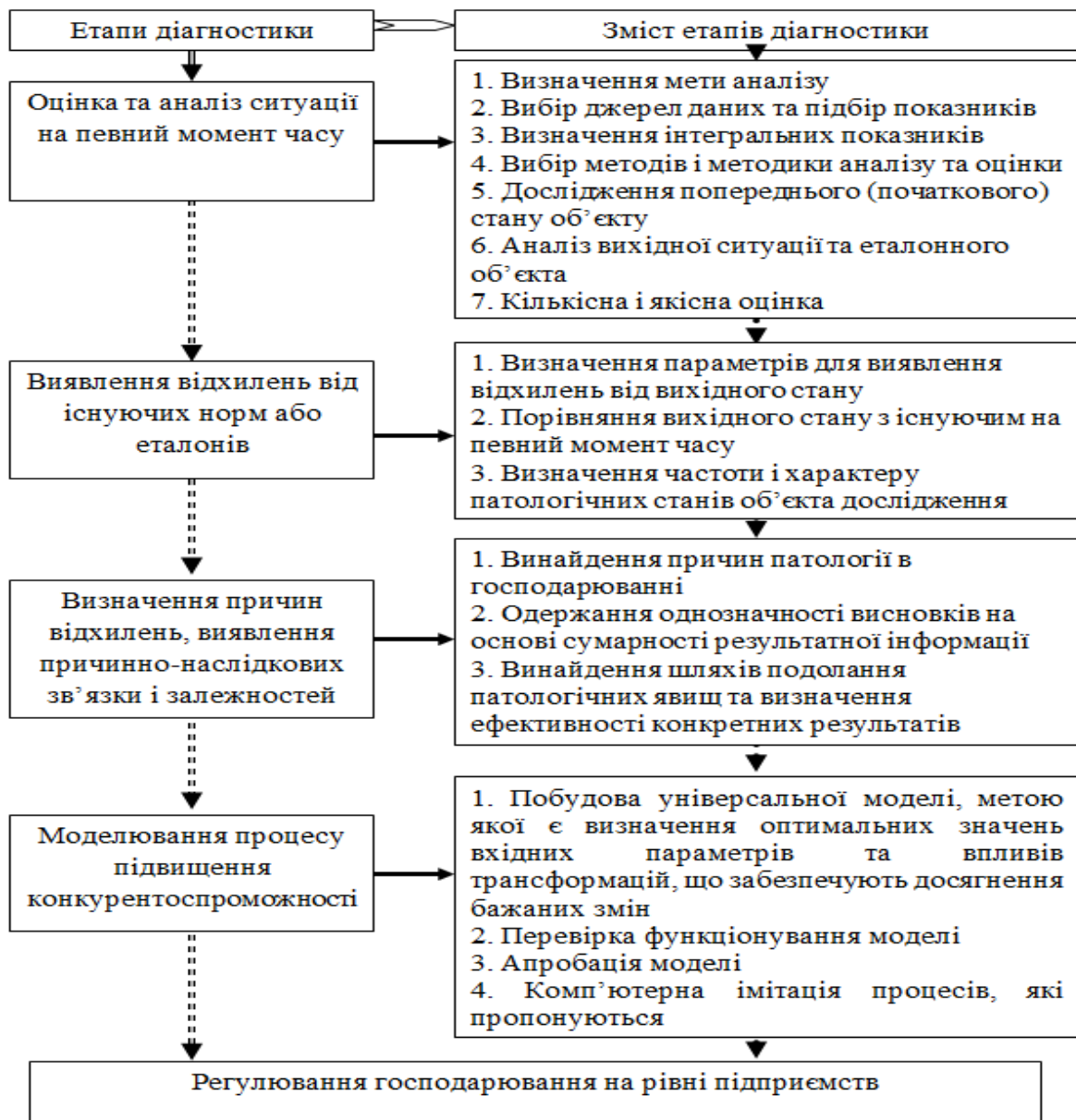

Рис. 1. Логічна схема діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності на підприємствах

Джерело: розробка автора

Висновки. Зазначено, що діагностика виступає одним з видів інформаційно-аналітичного дослідження розвитку підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності.

Доведено, що завдяки діагностиці простежується зв'язок між виробничою складовою та стратегічним управлінням, логікою планування господарювання на підприємстві. Обґрунтовано логіку діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності на підприємствах та розроблено алгоритм проведення діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності для оптових підприємств харчової промисловості.

Перспективами подальших досліджень виступає підбір та обґрунтування показників, що дозволяють проводити діагностування з на оптових підприємствах харчової промисловості та можливості здійснення. Проведення діагностичних досліджень дозволяє побудувати моделі у плануванні та регулюванні процесом розвитку підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності з метою поглиблення аналізу, виявлення резервів та подальшої їх оцінки, дозволяє простежити інформаційні взаємозв'язки та відмінності між певними об'єктами, фактичними залежностями та конкретними обставинами.

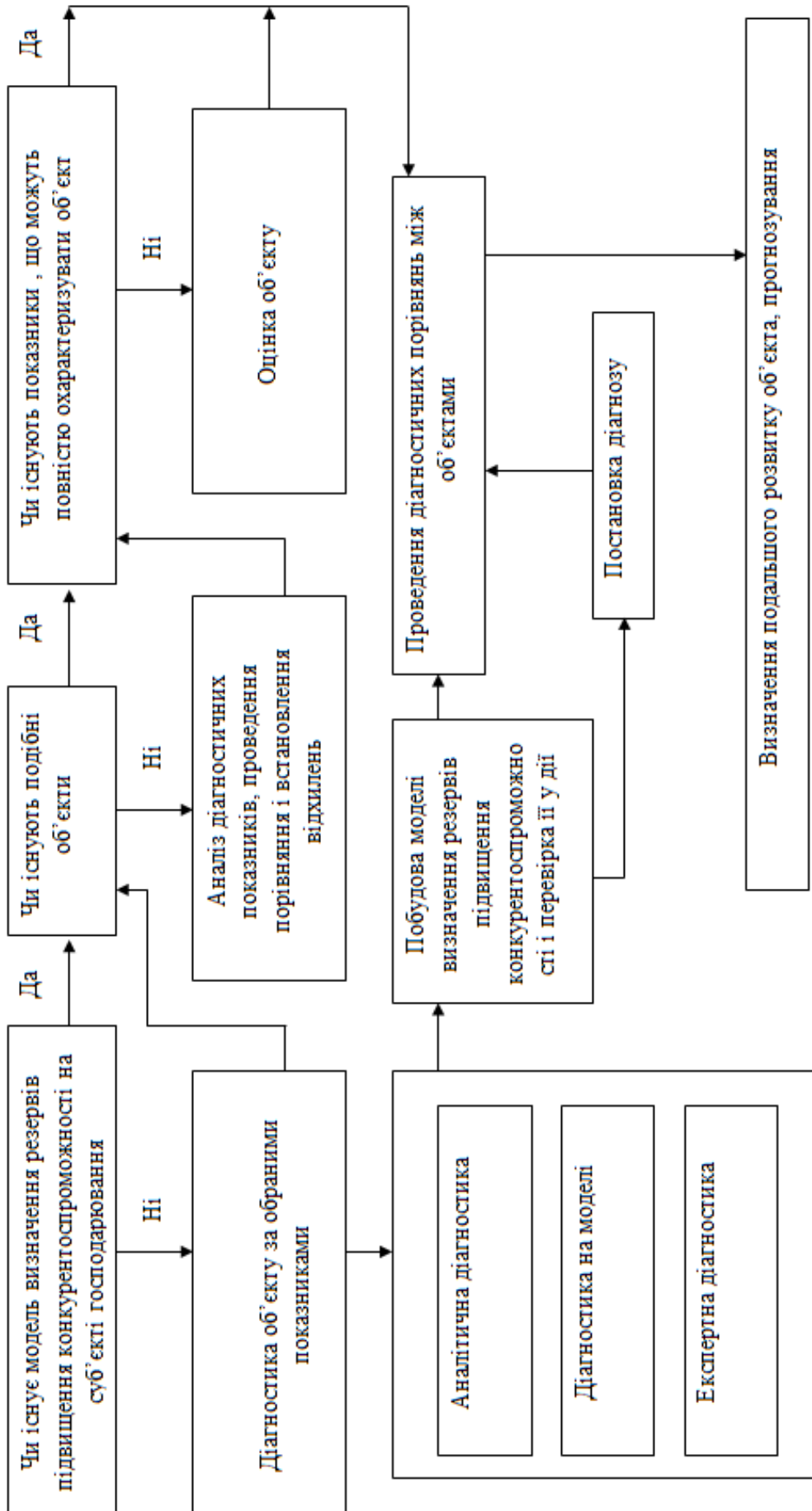

Рис. 2. Алгоритм проведення діагностики резервів підвищення конкурентоспроможності для оптових підприємств харчової промисловості

Список літератури

1. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. К. Центр учбової літератури, 2017. 456 с.
2. Міщенко А.П. Стратегічне управління. К. Центр навчальної літератури, 2004. 336 с.
3. Колосс Б. Управління державою III тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави. Львів. Ініціатива, 2004. 976 с.
4. Ковальчук Т.М. Діагностичний аналіз в системі управління підприємством: методологія та методика. *Економіка АПК*. 2005. № 2. С. 59-63.
5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретикометодологічні засади та практичний інструментарій. К. КДТЕУ, 2001. 580 с.
6. Кривов'язюк І.В. Напрямки нарощування обсягів експортно-імпортних операцій в Україні: регіональний аспект. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. 2005. Вип. 2(5). С. 33-39.
7. Економічний енциклопедичний словник. URL: <https://subject.com.ua/economic/slovník/1916.html> (дата звернення: 19.06.2021).
8. Ковалев А. И. Управление реструктуризацией предприятия. К. АВРИО, 2006. 368 с.
9. Ковалев А., Янковий В. Методи оптимізації капіталоозброєності на підприємствах України в умовах ринку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 11 (263). с. 97-117.
10. Балджи М., Мрук М. Моделювання процесів прийняття маркетингових рішень на підприємствах харчової промисловості. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 1 (253). С. 36-59.

References

1. Kryvov'yazyuk I. V. (2017) Ekonomichna diahnostyka [Economic diagnostics]. K. Tsentr uchbovoyi literatury. [In Ukrainian].
2. Mishchenko A.P.(2004) Stratehichne upravlinnya [Strategic management]. K. Tsentr navchal'noyi literatury, 2004. 336 s. [In Ukrainian].
3. Koloss B. (2004) Upravlinnya derzhavoyu III tysyacholit'tya, abo Stratehiya i taktyka pobudovy Ukrayins'koyi natsional'noyi derzhavy [Governance of the third millennium, or Strategy and tactics of building the Ukrainian nation-state]. L'viv. Initsiatyva. [In Ukrainian].
4. Koval'chuk T.M. (2005) Diahnostychnyy analiz v systemi upravlinnya pidpryyemstvom: metodolohiya ta metodyka [Diagnostic analysis in the enterprise management system: methodology and techniques]. *Ekonomika APK*. 2. 59-63. [In Ukrainian].
5. Lihonenko L.O. (2001) Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom: teoretykometodolohichni zasady ta praktychnyy instrumentariy [Anti-crisis management of the enterprise: theoretical and methodological principles and practical tools]. K. KDTEU. [In Ukrainian].
6. Kryvov'yazyuk I.V. (2005) Napryamky naroshchuvannya obsyahiv eksportno-importnykh operatsiy v Ukrayini: rehional'nyy aspekt [Directions for increasing the volume of export-import operations in Ukraine: a regional aspect]. *Ekonomichni nauky. Seriya «Rehional'na ekonomika»*. 2(5). 33-39. [In Ukrainian].
7. Ekonomichnyy entsyklopedychnyy slovník [Economic encyclopedic dictionary]. URL: <https://subject.com.ua/economic/slovník/1916.html>. (accessed June 19, 2021). [In Ukrainian].
8. Kovalev A. Y. (2006) Upravlenye restrukturyzatsiyey predpryyatyya [Management of enterprise restructuring]. K. AVRYO. [In Ukrainian].
9. Kovalev A., Yankovyy V. (2018) Metody optymizatsiyi kapitaloozbroyenosti na pidpryyemstvakh Ukrayiny v umovakh rynku [Methods of optimization of capital-labour ratio at Ukraine enterprises in market conditions]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*. 11 (263). 97-117. [In Ukrainian].
10. Baldzhy M., Mruk M. (2018) Modelyuvannya protsesiv pryynyattya marketynhovykh rishen' na pidpryyemstvakh kharchovoyi promyslovosti [Modeling of marketing decision-making processes in food industry enterprises]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*. 1 (253). 36-59. [In Ukrainian].